

ДА ИЗПРЕДЕШ СЪДБАТА СИ: НАБЛЮДЕНИЯ
ВЪРХУ „СТАРИТЕ МОМИ“ НА АТАНАС ДАЛЧЕВ
И „ПЕСЕН НА ПРЕДАЧКИТЕ“ НА ЕЛИСАВЕТА БАГРЯНА

Лидия Василева

Пловдивски университет „Паусий Хилендарски“

TO SPIN YOUR DESTINY: OBSERVATIONS
OF “THE SPINSTERS” BY ATANAS DALCHEV
AND “SPINNER’S SONG” BY ELISAVETA BAGRYANA

Lydia Vasileva

Paisii Hilendarski University of Plovdiv

The following text will attempt to explore the parallels between Dalchev’s poem “The spinsters” and Elisaveta Bagryana’s “Spinner’s song”. Despite the common motif – spinning and the similarities or equivalence of the employed imagery, Dalchev and Bagryana derive entirely contrasting conceptions regarding human existence: discontent stemming from a stifled lifestyle versus feeling joy in life and striving towards freedom and latitude. At the same time we will discover that in spite of their tangible differences the two texts fit together rather uniquely by producing the story of the circle of life, the natural correlation between beginning and end.

Keywords: spinsters, spinners, spinning, prison, freedom, death, liberty

В един от своите фрагменти Атанас Далчев казва: „Между писателите има общо, колкото между пътниците в един трамвай“ (Далчев/Dalchev 1968: 269). Далчевият скептицизъм относно възможността в хода на интерпретациите да се сближават автори и текстове ни провокира да проверим как и доколко биха могли да се прекарат смислови мостове между собствените му творби и стихотворенията на друга поетическа фигура на 20-те години – Елисавета Багряна. За целта ще се опитаме да потърсим диалогичните пресичания между Далчевото стихотворение „Старите моми“, което за първи път е част от сборника „Мост“ (1923), след което е включено в първата стихосбирка на поета „Прозорец“ (1926), и „Песен на предачките“ на Багряна, част от стихосбирката ѝ „Вечната и святата“ от 1927 година.

В „Старите моми“ ясно можем да видим типичната за Далчев двупластовост на художественото изображение.¹ Първият пласт (битовият) е наситен с предмети: чекръка, нишките от коприна, колелото. Стихотворението завършва също с подобен образ: скъсаната нишка от последния жених.

Във втория пласт (философския) откриваме поредица от метафори: „пее старият чекрък“, „слушат скръбната му песен“, „догаря най-подир денят“, които символизират страданието, мъката, отчаянието на предачките, а посивелите коси на жените директно насочват към мотива за старостта. Макар настойчиво да се подчертава очакването, с което са изпълнени предачките, то не е трепетно, няма нито един маркер в цялото стихотворение, който да създава усещането, че щастливият край за тях е възможен и ще се осъществи. Точно обратното – наситеността с епитети („сухи клони“, „студени стаи“, „печалните моми“, „безстрастно предаг“, както и глаголите („мълчат“, „догаря“) градят представата за студ, мрак, застоялост и отминаващ живот, т.е. очевидно се прокарва идеята, че за лирическите героини няма шанс за промяна. В това стихотворение за първи път се появява Далчевият мотив за жаждата по друг свят, в случая – свят, изпълнен с любов, обич, щастие и взаимност с дълго очаквания мъж (жениха). Този друг свят е тук и сега, той е близо – извън стаята, но за предачките си остава недостижим, а старостта завинаги ги отдалечава от него. Лирическите героини присъстват в живота, но не се чувстват пълноценни негови стопанки именно защото са пропуснали важните моменти от и във него. Затова и описанието на стаята допълва и представя вътрешното им състояние – всичко е неприветливо, хладно и безрадостно. Такова е и тяхното съществуване – без любов и събития, без топлина и споделеност. Прозорецът и стъклата, по които догаря денят, засилват представата за изолацията и отграничаването им от външния свят. В същото време тези предмети могат да бъдат мислени и като образни конкретизации на човешката душа – както по тях догаря денят, така и за предачките умира всяка надежда за промяна. Преденето в контекста на стихотворението не се свързва с легитимирането на момата като готова за встъпване в

¹ Тук няма да се спираме подробно на особеностите на Далчевата поетика, но в собствените си наблюдения отчитаме вече направеното от литературните изследователи в тази посока: вж. Димитрова/Dimitrova 2001; Добрев/Dobrev 2000: 50 – 59; Неделчев, Курташева, Ефтимов/Nedelchev, Kurtasheva, Eftimov 2006; Протохристова/Protochristova 2000; Стефанов/Stefanov 1994: 134 – 143; Кунчев/Kunchev 2000.

брак², а е знак за края. Неслучайно във финала на стихотворението образът на последния жених метафорично замества смъртта. Пред жените и зад тях няма нищо – смъртта е тази, с която ще сключат своя дълго чакан сватбен обет. При този странен ритуал нишката вече не символизира заедността на младоженците, предстоящия щастлив живот, а края – къса се нишката на самия живот. Не е трудно да направим аналогия с древногръцката митология и с образа на трите Мойри, които най-често се изобразяват като стари жени³. В случая обаче няма как да не си припомним и още един факт. В редица езици и култури (например в Англия) предачеството е белег на старите моми. Английската дума „spinster“, която в днешно време се отнася за неомъжена жена, преминала брачната възраст, идва от „spin“ (предене) и е имала първоначално значение на жена, която се занимава с предене или други дейности, свързани с текстил⁴. Ако се вгледаме в Далчевото стихотворение, ще забележим, че като контекстови синоними функционират предене – остаряване – умирање. За разлика от българския фолклор, тъканите и влакната тук не служат, за да бъде описана красотата на Далчевите героини, а за да подчертаят старостта, отгняването, изчезването. Редица образи в стихотворението участват в изграждането на представата за старостта: посребрените коси; есента, внушаваща тъга, меланхолия и носталгия (оттук нататък Далчев често ще прибегва към този образ, бележещ остаряването и края); студената стая; умората; сънят.

---

² Преденето се свързва и с плодородието – неслучайно първата изпредена от момата нишка се носи на нивата – вж. Дражева/Drazheva 1985: 214 – 231.

³ Може да свържем нишката на живота с древногръцката митология, където присъстват трите Мойри, предящи нишките на съдбата на всеки смъртен. Най-младата от тях Клото (чието име от гръцки буквално означава предачка) преда нишката на човешкия живот. Лехесис измерва нишката, изпредена на вретеното на Клото, и в някои текстове определя Съдбата и решава колко време да бъде отредено на всеки човек. Най-възрастната от тях е Атропос, която отрязва нишката на живота – вж. Джордан/Dzhordan 1992.

⁴ Още преди Индустриалната епоха терминът се е свързвал с момичета и жени, които са прели вълна. Според етимологичния онлайн речник преденето е било най-често извършвано от неомъжени жени, а оттам думата е добила значение на „жена, която още не е омъжена и е преминала общоприетата възраст за брак“. Американският речник на английски език на Оксфорд определя „spinster“ като „неомъжена жена, обикновено възрастна, преминала общоприетата възраст за брак“, като добавя: „В модерния ежедневен английски обаче думата „spinster“ не може да бъде използвана само със значението на „неомъжена жена“, защото има негативна конотация и се използва като презрителен термин за стереотип за възрастна жена, която не се е омъжила, няма деца или е потисната.“ – вж. Douglas Harper, Etymology Dictionary, 2010; Oxford Dictionary;

За разлика от творбата на Далчев, където, както стана дума, последният жених за предачките е смъртта, но и преди нейното идване за тях всичко е приключило, в „Песен на предачките“ на Багряна жените накрая прегръщат щастието, за което дълго са жадували. Ако за Багряна е характерно движението, неспирният кръговрат, които в стихотворението са внушени с помощта на множеството глаголи, причастия и сказуемни определения („трепна земята“, „земята пробудена“, „звънна“, „песни ликуващи“ и др.)⁵, то при Далчев всичко е застинало.

В „Песен на предачките“ смяната на сезоните също е представена като част от идеята за непрестанното движение и промяна. Зимата е изобразена като временен период на изолация от външния свят: предачките са „седнали в тъмния кът“ и гледат през одимени прозорци оснежения път. Оснеженият път засилва това усещане за откъснатост и подсказва трудностите и пречките по пътя на осъществяване на копнежа. В същото време обаче снегът подсказва чистотата на бляновете на девойките. Образът на мъглата се вписва във вече споменатата представа за отчужденост и отдалеченост от света. Чрез бурята са подсказани пък вътрешните конфликти, с които предачките се борят, съмненията, които помрачават жаждата им по далечния простор. Северът може да бъде тълкуван като образна конкретизация на студа, на суровостта, както и да бъде обвързан с идеята, която често се разгръща в Багрянините стихотворения, за статиката като своеобразна смърт. Подобно на ситуацията при Далчев, и при Багряна прозорецът ясно указва своеобразното затворничество на човека, спирането му (макар и тук то да е показано само като временно), тъгата по света.

Пролетта идва, за да донесе пробуждане и да подсказе началото на нещо ново. С нейното пристигане земята „трепва“, а предачките се събуждат с „бликаща младост в сърце“. Пролетта носи светлина и освобождава предачките от „оковите“ на зимата. Съзнателно е потърсен контрастът между сезоните, който в случая е част от по-голямото противопоставяне, работещо както в конкретния текст, така и в цялата Багрянина поезия: затворничество (схващано във всичките му възможни измерения) – свобода.

Вятърът в литературата често е асоцииран с волността. Той може да бъде тълкуван като символ на свободата и на необузданата, вечно променяща се природа. Неслучайно се среща и в друго емблематично Багрянино стихотворение – „Стихии“, където жената е сравнена с вятъра („Можеш ли да спреш ти вятъра [...]“). Тази стихия не просто не може да бъде

⁵ Относно поетиката на Багрянината поезия вж. Протохристова/Protohristova 1983: 145 – 157; Колева/Koleva 1983; Цанева/Tsaneva 1990; Цанева/Tsaneva 1994.

спряна и/ли удържана, но тя е и своеобразен медиатор между пространствата и хората. В контекста на стихотворението образът на вятъра е свързан и с идеята за независимостта, за смелостта на индивида да полети след и към мечтите си. Вятърът може да бъде мислен и като символ на промените и преодоляването на препятствията. Не на последно място, би могъл да бъде четен и като предвестник на нови възможности, на вдъхновение, на растеж и развитие. Песните на предачките са възплъщение на тяхната радост и надежда. В същото време песните отвеждат и към представата за общността на жените – мелодиите събират в себе си общия трепет и копнеж по светлина и волност. Чрез песните е подсказана и неразривната връзка между лирическите героини и природата. Изворът, при който отиват девойките, е изключително важен образ в контекста на творбата, защото той символизира живота и плодородието, носи със себе си смисъла на чистота и отмиване на тъгата. В случая това внушение се допълва и от мотива за идващата пролет.

С появата на пролетта мрачните мисли на предачките от първите две строфи биват заместени от радост. Ясно се вижда различната трактовка на мотива за цъфтенето при Далчев и Багряна – в „Старите моми“ в сърцата саксии цъфтят „цветята на скръбта“, при Багряна разцъфва всичко – и природата, и човекът. Можем да кажем, че разцъфването на цветята на скръбта при Далчев е оксиморон, чрез който още веднъж се прокарва внушението за приближаващата смърт. Докато при Багряна предачките са „с бликаща младост в сърце“, тези на Далчев никога няма да възвърнат своята младост.

Въпреки че мотивът за копнежа присъства и в двете творби, в първата виждаме копнеж по смъртта, която да сложи край на болката и самотата, а във втората – „властен копнеж за простор“, респ. копнеж по живота. В „Песен на предачките“ събдването на този копнеж предполага и напускането на затвореното пространство – предачките отиват на извора „с блеснали менци в ръце“, докато при Далчев стаята постепенно придобива измеренията на ковчег.

В заключение можем да кажем, че търгвайки от един общ мотив – преденето, боравейки с еднаква или сходна образност, Далчев и Багряна изграждат коренно различни представи за човешкото съществуване: неудовлетвореност от (не)изживяното срещу радост от живота и порив по свобода и простор. Но независимо от очевидната разлика между двата текста, те по особен начин се допълват, защото сглобяват историята за кръговрата на битието, за изконната свързаност на началото и края. Казаното би получило още по-голяма плътност, ако се сравняват и стихотворенията на Далчев и Багряна, носещи едни и същи заглавия („Куку-

вица“, „Любов“, „Дъжд“), което обаче е предмет на друг тип писане, предполагащо и задълбочени титрологични вглеждания. И така, ако отново се върнем към Далчевото сравнение, с което започнахме, можем да кажем, че понякога между пътниците в един трамвай може да се роди неочаквана близост, стига да се появи нужната за това провокация.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Джордан/Dzhordan 1992:** Джордан, М. *Енциклопедия на боговете*. София: Горекс Прес, 1998. [Dzhordan, M. *Entsiklopediya na bogovete*. Sofia: Goreks Pres, 1998.]
- Димитрова/Dimitrova 2001:** Димитрова, Е. *Изгубената история*. Аспекти на митологичното и историчното в българската поезия от 20-те години на ХХ в. (Гео Милев, Никола Фурнаджиев, Николай Лилиев, Атанас Далчев). София: Издателски център „Боян Пенев“, Поредица „Тезиси“, 2001. [Dimitrova, E. *Izgubenata istoriya*. Aspekti na mitologichното i istorichното v balgarskata poeziya ot 20-te godini na ХХ v. (Geo Milev, Nikola Furnadzhiev, Nikolay Liliev, Atanas Dalchev). Sofia: Izdatelski tsentar Boyan Penev, Poreditsa „Tezisi“, 2001.]
- Добрев/Dobrev 2000:** Добрев, Д. Изтичащото битие. // *Български език и литература*, 2000, кн. 3 – 4, 50 – 59. [Dobrev, D. *Iztichashtoto bitie*. // *Balgarski ezik i literatura*, 2000, № 3 – 4, 50 – 59.]
- Дражева/Drazheva 1985:** Дражева, Р. Трудови празници и обичаи. // *Етнография на България*. Том III. Духовна култура. София, 1985, 214 – 231. [Drazheva, R. *Trudovi praznitsi i obichai*. // *Etnografiya na Bulgaria*. Tom III. Duhovna kultura. Sofia, 1985, 214 – 231.]
- Колева/Koleva 2002:** Колева, В. Естетика и ритуал. // *Литернет*, 26. 10. 2002. <<https://litenet.bg/publish/vkoleva/estetika/17.htm>>. [Koleva, V. *Estetika i ritual*. // *LiterNet*, 26 October, 2002. <<https://litenet.bg/publish/vkoleva/estetika/17.htm>>]
- Колева/Koleva 1983:** Колева, Д. *За поетиката на Багряна*. София: Български писател, 1983. [Koleva, D. *Za poetikata na Bagryana*. Sofia: Balgarski pisatel, 1983.]
- Кунчев/Kunchev 2000:** Кунчев, Б. (ред.). *Атанас Далчев. Критически прочити*. София: Просвета, 2000. [Kunchev, Bozhidar (red.) *Atanas Dalchev. Kriticheski prochiti*. Sofia: Prosveta, 2000.]
- Неделчев, Курташева, Ефтимов/Nedelchev, Kurtasheva, Eftimov 2006:** Неделчев М., Б. Курташева, Й. Ефтимов. *Да четем Далчев. Сборник от научна конференция по случай 100 години от рождението на Атанас Далчев*. София: Нов български университет, 2006.

[Nedelchev M., B. Kurtasheva, Y. Eftimov. *Da chetem Dalchev.* // Sbornik ot nauchna konferentsiya po sluchay 100 godini ot rozhdenieto na Atanas Dalchev. Sofia: Nov balgarski universitet, 2000.]

Ников/Ников 2015: Ников, Н. Дисертация. *Момински обредни игри от Мараш планина до Странджа и Сакар*, 2015. [Nikov, N. Dissertation. *Mominski obredni igri ot Marash planina do Strandzha i Sakar*, 2015.]

Протохристова/Protohristova 1983: Протохристова, К. Движение и неизменност в една тема („Денят“ и „дните“ в поезията на Багряна). // *Елисавета Багряна. Нови изследвания*. София: БАН, 1983, 145 – 157. [Protohristova, K. Dvizhenie i neizmennost v edna tema („Denyat“ i „dnite“ v poeziyata na Bagryana). // *Elisaveta Bagryana. Novi izsledvaniya*. Sofia: BAN, 1983, 145 – 157.]

Протохристова/Protohristova 2000: Протохристова, К. Можеш ли да видиш сънищата си през очила? За огледалото и огледалността в творчеството на Атанас Далчев. // *Атанас Далчев. Критически прочити*. София: Просвета, 2000, 159 – 174. [Protohristova, K. Mozhesht li da vidish sanishtata si prez ochila? Za ogledaloto i ogledalnostta v tvorchestvoto na Atanas Dalchev. // *Atanas Dalchev. Kriticheski prochiti*. Sofia: Prosveta, 2000, 159 – 174.]

Стефанов/Stefanov 1994: Стефанов, В. Хроносна болест. // *Творбата – безкраен диалог*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1994, 134 – 143. [Stefanov, Valeri. Hronosna bolest. // *Tvorbata – bezkraen dialog*. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“, 1994, 134 – 143.]

Харпър/Harper 2010: Harper, D. *Spinster*. *Online Etymology Dictionary*. 2010. <<https://www.dictionary.com/browse/spinster>>.

Цанева/Tsaneva 1990: Цанева, М. *Автори, творби, проблеми*. София: Български писател, 1990. [Tsaneva, M. *Avtori, tvorbi, problemi*. Sofia: Balgarski pisatel, 1990.]

Цанева/Tsaneva 1994: Цанева, М. *Вечната и святата: Нови студии за Багряна*. София: УИ „Св. Климент Охридски“ 1994. [Tsaneva, M. *Vechnata i svyatata: Novi studii za Bagryana*. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“ 1994.]

ИЗТОЧНИЦИ

АД/AD: Далчев, А. *Избрани творби*. София: СофтПрес. 2024. [Dalchev, A. *Izbrani tvorbi*. Sofia: SoftPress. 2024.]

ЕБ/EB: Багряна, Е. *Избрани творби*. София: СофтПрес. 2024. [Bagryana, E. *Izbrani tvorbi*. Sofia: SoftPress. 2024.]